

Fam, penúria i manca de proveïments

**PAU LANAO
CARLES GUERRERO**

La derrota del feixisme a la totalitat de les comarques catalanes encetà una guerra de desgast i pronòstic incert que, tot i l'eufòria dels primers moments, agafà desprevinguda una població civil poc preparada per planificar i resistir l'esforç que requeria una situació límit com la que es va produir arran del 19 de juliol de 1936.

Després de dos dies de combats, el dimarts 21 els obrers tornaren a la feina i es trobaren amb el fet que bon nombre d'amos havien desaparegut, assassinats uns, discretament amagats els altres. Comitès d'empresa, la major part convençuts que aquella seria una situació transitòria, ompliren el buit i s'encarregaren d'organitzar el treball. En un intent de relançar l'economia moltes factories i petits tallers es posaren sota control obrer, sorgint estranyes situacions per les quals, si bé els mitjans de producció estaven en mans dels productors, molts propietaris decidiren integrar-se al nou sistema reconvertits en tècnics. Intentant mantenir els índexs de producció i assegurar el mínim necessari perquè la societat pogués viure sense entrebancs, les empreses foren gestionades segons un nou projecte que a grans trets les dividia en: empreses de propietat privada, en les quals hi havia un comitè obrer de control; empreses col·lectivitzades dirigides pels mateixos productors; grups d'empreses socialitzades, di-

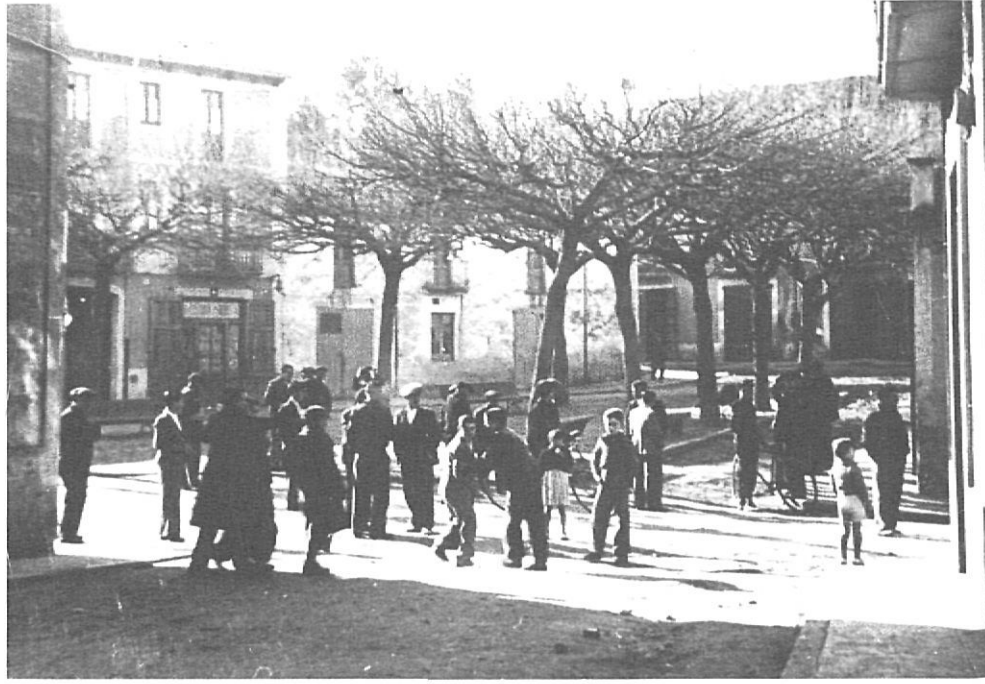
La normalización de la vida en Cataluña: El mercado de Gerona

Cataluña va normalitzant-se en algun moment una rapidesa admirable. Una rapidesa que diu la bastanta acera de un poderós vitalitat. He aquí un expòsitiu gràfic del mercat de Girona, que se ha celebrat amb una extraordinària afluència de gent.

El mercat de Girona fotografiat a "La Vanguardia" del 8 d'agost de 1936.

*Anglès el 1936,
imatge d'un poble
poc alterat per la
guerra.*

rigides pel seu sindicat; grups d'empreses municipalitzades (en general, els serveis), i cooperatives. Al camp, font prioritària de la producció alimentària, es visqué una certa col·lectivització, de manera que l'esclat espontani i gens planificat del primer moment, que es pot qualificar de verdadera revolució social, anà derivant cap a una adaptació realista a les circumstàncies ambientals.

Amb la revolució van aparèixer l'idealisme, la mobilització desconeguda i brutal de totes les energies positives, però també el descontrol, la venjança personal, la prepotència i l'arbitrarietat. És en aquesta situació d'angoixa i manca de planificació que la població civil es veu immersa en una espiral, en la qual —i a mesura que avança la contesa— la manca d'aliments, la fam i la indefensió s'erigeixen en flagells de pobles i ciutats. La vida quotidiana, lentament anirà desembocant en una recerca infructuosa per poder omplir l'olla o portar quelcom calent a taula.

La nova economia

Girona, que superat el trasbals del moment intentava estructurar una nova economia que, segons la propaganda, a més de cobrir les necessitats convertís les fàbriques, tallers i oficines en trinxeres a la reraguarda i font d'auxili als combatents, visqué els primers mesos de guerra més preocupada pel

control de feixistes i incontrolats que per la planificació immediata de l'economia. Amb l'allargament de la contesa, i un cop consumits els excedents acumulats amb anterioritat, al final de l'any 36 i principi del 37 es detectaven les primeres faltes de productes agrícoles i ramaders, la població començà a patir gana, i a l'hivern, la manca de matèries primeres, carbó, llenya o petroli per escalfar les llars. L'arribada de diferents contingents de refugiats, repartits entre els municipis i normalment a càrrec de les autoritats locals, redimensionà el problema i esdevingué font constant d'enfrontaments. Les campanyes de recaptació de diners, les ajudes donades des de la Generalitat i el Govern de Madrid, l'adequació de locals i el repartiment de molts dels nouvinguts pels pobles i viles veïnes, foren inútils davant les moltes boques per alimentar, la penúria de recursos, les males collites i la por constant als bombardeigs. Des de mitjan 37, la capital patí una segona guerra, potser menys sagrant, però sí més cruenta físicament i psicològicament, com era la que portava la fam.

Fins al Nadal de l'any 36, la vida a la reraguarda es desenvolupava amb certa normalitat. Els cinemes funcionaven, la gent sortia, continuava visitant els cafès, s'organitzaven festes i partits de futbol, les botigues i els mercats encara no anaven prims, es mantenia una certa estabilitat en els preus, i la premsa no parlava de la paraula "fam". El crac dels mesos de gener i

*Cartell de Fontserè,
publicat per la
Conselleria de
Proveïments.*

Marià Carandell va ser el regidor encarregat dels refugiats a Anglès.

febrer del 37, en què es van materialitzar les primeres mancances importants, semblava lluny. Al juliol del mateix any, però, tot i la posada en funcionament de les targetes de racionament, la ineficàcia política dels responsables de proveïments provoca que la ciutat es quedi sense pa.

“Menjar per poder viure”

A *L'Autonomista* del dia 26 es pot llegir: “A la reraguarda no hi ha dubte que figura en primer terme la satisfacció de la necessitat de menjar per poder viure”. Aquest és l'inici d'una sèrie d'articles que, fent-se ressò del malestar ciutadà, car-

regant les tintes, demanen caps i fins i tot recullen un pla per solucionar d'una vegada per totes la manca crònica de queviures. Intentant atipar una població que a causa dels refugiats —el 16 de febrer n'havien arribat 3.000 al port de Sant Feliu de Guíxols— creixia de dia en dia, ajuntaments, sindicats, institucions i la pràctica totalitat de les capes socials fan front comú per trobar una solució, denunciar els “proselitismes que supediten l'interès partidista a l'interès general”, i poder enfrontar-se, amb garanties, al mercat negre i l'estraperlo. En un ambient molt caldejat, el 3 d'agost els ajuntaments de Girona, Salt, Cassà de la Selva, Banyoles i Llagostera formaren una mancomunitat per atendre amb garanties els serveis de proveïments i fer pressió a les institucions perquè fossin autoritzats a comprar productes a l'Estat espanyol i a l'estranger, i alhora mostraren el seu disgust per l'actuació del delegat comarcal Ferran Pujol. El poble pla, però, es trobava que els ous pujaven de manera desorbitada, que les fàbriques per poder subsistir havien de recórrer al mercat negre, en mans de comerciants espavilats que feien el seu agost venent productes com la sosa càustica, marcats a dues pes-

setes el quilo a preu oficial, per tres i quatre vegades el seu valor. Els vagons de blat no arribaven amb regularitat a l'estació i la manca de pa provocà intents de manifestació de les mestresses de casa. Els cafès, sense licors, sucre, ni res per oferir, anaren tancant un darrera l'altre. Els diumenges d'estiu, en què es tancava la sèquia Monar i el llit de l'Onyar quedava pràcticament sec, eren moltes les persones que s'afanyaven a empaitar les bagres, els barbs, les carpes i altres peixos per portar-los a la taula, contradint les indicacions de les autoritats, que avisaven constantment del perill d'ingerir carn d'animals que vivien en aigües putrefactes.

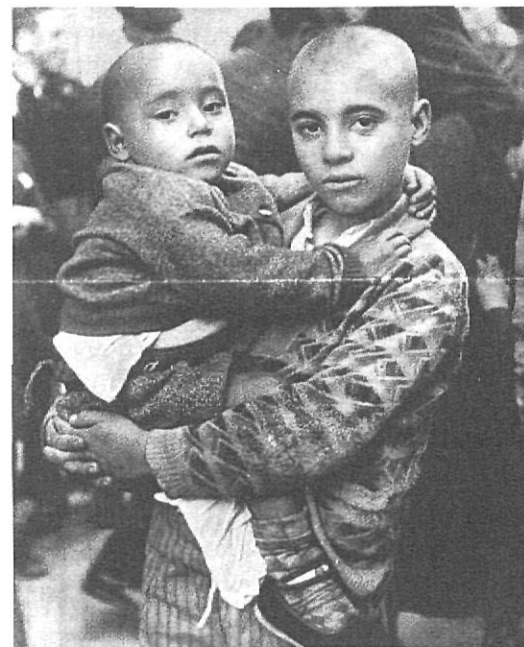
El drama dels pobles

No tan sols la capital visqué un drama constant amb la manca de proveïments. A la majoria de les ciutats i municipis gironins la fam fou element determinant.

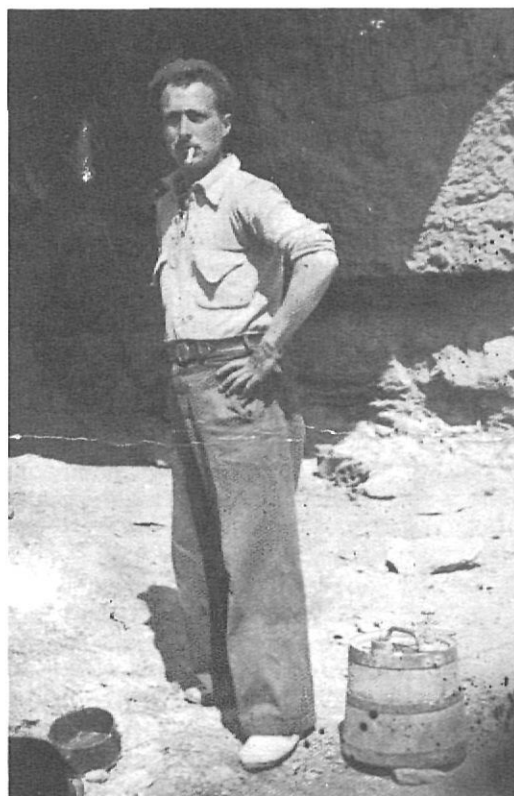
En el poble veí de Salt, tot i la transformació de les antigues filatures Gassol i Coma-Cros en fàbriques de material bèl·lic, les diferències entre partits —el 16 de juliol, la conselleria de proveïments acordà dirigir-se al comissari de la Generalitat per protestar pel sabotatge que es feia al municipi en el moment de distribuir el racionament— portaren greus enfrontaments amb els responsables de distribució de la capital. Al final del

Refugiats de Velilla d'Ebre, arribats a Lloret de Mar a finals de 1936.

Dos germans madrilenys, refugiats a Banyoles.

Ramon Gayolà, veí d'Anglès, recorda que, a la fi del 1936, la gana començà a planar sobre el poble.

A entregar el dia 15 de Octubre de 1937

La Joia de la Selva Núm. 4301
 FABRICA DE FARINES
 de
 LLUIS RIVERA.

D. Pedro Jelusa
 de Vidre
 entrega per a moldre 13 1/2 sacs de blat amb pes
 total de 803 kilos i 2 sacs buits.
 Riudarenes de de 193

Gèneres a compte

RESULTAT DE LA MOLTA:

Farines	kilos	<u>524</u>
Despulles	"	<u>204</u>
Garbelladures	"	<u>62</u>

Per a retirar la molta s'ha de presentar aquest taló.
 Merma de fabricació 1 kilo per quartera.

En una economia de guerra, la producció era controlada. El document reporta un control fet a Vidre l'any 1937.

primer any de guerra, per sortir de Salt amb queviures es necessitava el permís facilitat per la conselleria de proveïments que autoritzava a portar dues llaunes de conserva obertes, un quilo de carn i una dotzena d'ous.

Els 1.200 refugiats, repartits entre el sanatori, la Casa del Marqués de Camps i l'església de Sant Cugat, eren un grup de pressió tan important que per poder fer front a les seves necessitats l'ajuntament no tingué altre remei que decretar campanyes de suport obligatori, de tal manera que als veïns que no pagaven l'ajuda pel seu manteniment no els era lliurada la targeta de pa.

A Anglès, l'any 1937 s'encetà amb el racionament d'una lliura de pa. Marià Carandell, regidor responsable dels refugiats, recordava que a mitjan del mateix any, l'escassetat d'oli i vi obligava els joves de la població a arribar-se fins a les masies de l'Empordà a la recerca del preut líquid. El fet no era aïllat i es repetia en tots els pobles de l'interior i a la mateixa Girona, segons testimoni recollit l'any 1986 per l'historiador local de la Bisbal, Pere Lloveres.

A la capital baix-empordanesa el problema dels proveïments i l'ali-

mentació dels refugiats va provocar una important crisi del govern municipal. Tot i les campanyes de conscienciació, el gravamen amb contribucions especials dels ous i l'aviram i l'ajuda de la Generalitat, el telegrama rebut per l'ajuntament el trenta de desembre del 1937 en el qual s'anunciava l'arribada de 201 refugiats més actuà com a desencadenant. Intentant trobar una sortida a la seva alimentació, el regidor responsable, Giralt, va proposar que l'ajuntament demanés autorització per repartir-los entre diverses cases particulars. La resposta negativa de les autoritats gironines, interpretada com una negació de l'ajut necessari sol·licitat pel consistori, que es veia impotent per resoldre el problema, provocà que els regidors dimitissin dels seus càrrecs, que posaren a disposició del conseller delegat de la Generalitat, i així, després d'una reunió entre el batlle Roure i el funcionari Eduard Magadalena, al principi del 1938 la Bisbal es va quedar sense ajuntament.

No tots els consistoris reaccionaren de la mateixa manera i, per exemple, a Llagostera l'alcalde, el republicà Santiago Vila, es va saltar les ordenances de la Generalitat i després de ser comissionat va anar

dos cops a França per comprar camions de farina, que posteriorment va ser distribuïda entre les botigues i les cartilles de racionament. A més, en aquella vila es va produir un intent de conrear en cooperativa terres expropiades, la qual cosa va provocar més d'un enfrontament amb els refugiats. Testimonis presencials recorden que el consistori hagué de fer quadrar els acollits a l'hospital de sang de Can Codolar quan començaren a malmetre camps i a afanar bestiar i aviram. L'enèrgica actuació, primer de l'autoritat municipal i posteriorment dels mossos d'esquadra vinguts expresament de Girona, va resoldre l'afer i els infractors foren cominats a marxar en 24 hores després de lliurar la clau a la batllia. El problema dels abastaments a Llagostera no va quedar solucionat, com ho demostra el fet que al setembre del 1937 Morató Says, Antoni Martí i Llorenç Balmaya van ser designats per la cooperativa La Regeneradora per formar part del consell de proveïments local i comarcal. Fent sortides cap a la banda d'Olot, intentaren comprar patates, porc, blat de moro i ordi, productes que es poguessin repartir amb la targeta de racionament.

En l'època de penúria que es-

tem analitzant, la postura dels pagesos, explotadors directes de la terra, comportà no pocs problemes als encarregats de recaptar els proveïments. Banyoles i Caldes de Malavella visqueren episodis molt semblants quan la pugna entre el sindicat agrari i la CNT va estar a punt de desembocar en un enfrontament armat, semblant al de la Fatarella. A Caldes, en els primers moments de guerra, Francesc Bassolí, regidor de cultura i finances, responsable de l'embotellament d'aigua, va aconseguir que els carnisers subministressin la carn a un preu més rebaixat a les persones malaltes. El 20 de febrer del 1937, però, essent alcalde Joaquim Aleixandri Babot, començaren els primers racionaments de farina, 400 grams per persona, i en els mesos propers arribà a 200 grams. També va ser limitat el consum d'ous, mongetes, arròs, cigrons, oli, patates, cafè i sucre. La carn era pràcticament inexistència en l'alimentació.

La disposició de l'Ajuntament per la qual es decidia enviar queviures a la depauperada Madrid i

s'obligava els pagesos a vendre tot el gra al sindicat, va provocar un intent de rebel·lió. Acostumats a fer del blat moneda de canvi amb la qual comprar patates a Camprodon, blat de moro, ordi i userda a Lleida o garrofes a Tarragona, l'ordre suposava perdre una gran part del seu poder adquisitiu, i així no ha d'estranyar a ningú que fos rebutjada i contestada. La tensió entre ajuntament i agricultors va anar en augment; a mitjan 1937, la CNT s'enfrontà obertament amb el sindicat agrari. La qüestió dels proveïments a Caldes es transformà en una clara lluita pel poder i així, mentre els anarquistes exigien la collita, els homes d'Unió de Rabassaires, amb el suport d'Esquerra Republicana i la UGT, defensaren a ultrança la seva política, mentre es llançaven proclames perquè els pagesos defensessin la seva producció. La gana i la desocupació van obligar l'ajuntament a imposar una taxa del 10% als refugiats, i si treballaven havien de donar al municipi el 30% del seu salari.

Les Junes Regionals

El dia 1 d'octubre del 1937, *L'Autonomista* informava de la creació de les Junes Regionals de Proveïments, organismes encarregats de "procedir a la distribució equitativa dintre de les respectives jurisdiccions". Les repetides campanyes dels ajuntaments, les proclames de la propaganda i els diaris, com el famós "en temps de guerra tots són soldats", no havien aconseguit donar moral a una població atemorida per la fam i sense res per portar a la boca. Al final del 37 a Catalunya hi havia més de mig milió de refugiats. A Girona, l'oli que a Jaén compraven a dues pessetes el litre arribava a cinc o set; el cafè que es descarregava al port de Barcelona s'oferia a Madrid a 12 pessetes, mentre que aquí es venia a 25 o 30. Els proveïments arribaven malament i molt cars. A mitjan 38, exhaurida la fe en les autoritats, les famílies recorrien al mercat negre: "són molts els gironins que impulsats per unes fortes necessitats van a buscar queviures als pobles que en tenen sobrants". A mesura que la guerra arribava a la seva fi, la manca de proveïments es convertí en el drama més punyent de la reraguarda. La manca de previsió i les disputes partidistes primer, la penúria més tard, feren de la gana el segon front, aquell en què va lluitar la majoria de la població civil gironina, una ciutat que veié com en trenta mesos de guerra el preu oficial de la llet —0,80 cèntims per litre l'estiu del 1936— es convertia en dues pessetes a la tardor del 1938, i això quan n'hi havia.

Propaganda del Socors Roig a favor dels refugiats.

Pau Lanao i Carles Guerrero són periodistes.